

SCHEPT MICROKREDIET SLECHTS EEN ILLUSIE VAN ONTWIKKELING?

Milford Bateman en Ha-Joon Chang

nummer 79 – december 2013
www.mo.be

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Milford Bateman is professor Economie en Toerisme aan de universiteit van Pula in Kroatië. **Ha-Joon Chang** is professor Economie aan de universiteit van Cambridge in het Verenigd Koninkrijk.

Deze paper is een samenvatting van *Microfinance and the Illusion of Development: From Hubris to Nemesis in Thirty Years*, *World Economic Review*, 2012, volume 1, blz. 13-36.

Emiel Vervliet vatte de paper in vertaling samen.

Redactieraad MO*papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Ludo De Brabander (Vrede), Ann De Jonghe (Wereldsolidariteit), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Huib Huyse (HIVA KULeuven), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Els Keytsman (Vluchtelingenwerk Vlaanderen), Hans Van de Water (VLIR-UOS), Didier Verbruggen (IPIS), Françoise Vermeersch (ABVV), Emiel Vervliet (hoofdredacteur MO*-papers), Koen Vlassenroot (UGent).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.MO.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

INLEIDING

Het huidige model van microkrediet heeft zijn wortels in een beperkt en lokaal experiment in Bangladesh in het begin van de jaren 1970. Het werd gevoerd door Dr. Muhammed Yunus, die in 2006 de Nobelprijs voor de Vrede ontving. De praktijk sloeg aan en werd al gauw beschouwd als de ‘koninklijke weg’ naar armoedebestrijding. Neoklassieke economen en neoliberale beleidsmakers konden zich helemaal vinden in het prijzen van individueel ondernemerschap en de impliciete afwijzing van elke vorm van overheidstussenkomst. Dat ‘goed gevoel’ is gebaseerd op de veronderstelling dat het bereiken van de armen met een microkrediet een duurzaam traject van sociale en economische ontwikkeling zal starten. Wij verwerpen die visie. Microkrediet kan op korte termijn positieve effecten hebben voor enkele geluksvogels, maar die positieve effecten worden overschaduw door de nadelen op lange termijn en de gemiste ontwikkelingskansen voor gemeenschappen en landen. Het tegendeel is dus waar: de steun aan microkredieten vormt vandaag een sterke institutionele en politieke rem voor duurzame sociale en economische ontwikkeling.

Een microkrediet is een kleine lening of microlening die wordt toegekend aan een persoon met een laag inkomen om een inkomensgenererende activiteit van die persoon te steunen en hem/haar toe te laten een inkomen te verdienen dat voldoende hoog is om aan de armoede te ontsnappen. Sinds 1980 geldt microkrediet algemeen als de oplossing bij uitstek voor armoede en gebrek aan ontwikkeling. Het werd de meest bejubelde en best gefinancierde vorm van armoedebestrijding. De verwachting werd gewekt dat de internationale ontwikkelingsgemeenschap met het microkrediet een nooit geziene daling van de armoede en ontwikkeling van onder uit zou kunnen realiseren. In deze paper betwisten wij deze stelling. Volgens ons houdt microkrediet personen en gemeenschappen gevangen in de ‘armoedeval’ en is er een verband tussen het neoliberale globaliseringsproject en de belangstelling voor microfinanciering.

VOORGESCHIEDENIS

Microfinanciering heeft een lange voorgeschiedenis en omvat verschillende vormen, gaande van kredieten van individuele kredietverleners of meer formele instellingen zoals rurale banken, kredietcoöperaties, verenigingen voor onderlinge bijstand, woningverenigingen, staatsbanken voor kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's) en gespecialiseerde fondsen voor kmo's. Die initiatieven ontstonden in de achttiende en negentiende eeuw met de bedoeling het leven van de armen en de arbeidersklasse te veranderen. Ze waren dikwijls verbonden met de opkomende vakbeweging en coöperatieve beweging en waren zeker niet bedoeld om de armen te helpen de armoede en uitbuiting door een elite te verdragen. Deze initiatieven vormden integendeel een uitdaging aan het opkomende kapitalisme, een weg om de zeggenschap van de armen te vergroten en hen een effectieve (protodemocratische) greep op hun leven te geven.

De recente explosie van (de belangstelling voor) microkrediet moeten we in een heel andere context zien. Aan de basis van de nieuwe microkrediet hype ligt Muhammed Yunus, geboren in Bangladesh maar economisch geschoold in de Verenigde Staten. Na een aantal experimenten aan het begin van de jaren 1970 in en rond het dorp Jobra nabij Chittagong begon Yunus te argumenteren dat het toestaan van een microkrediet de armen zeer ten goede zou komen, in het bijzonder arme vrouwen. Het zou volstaan een informele micro-onderneming op te richten om aan de armoede te ontsnappen. Yunus stelde zelfs dat het mogelijk was de armoede in één generatie uit te roeien. De internationale donoren waren in hun nopjes en steunden het idee van zelfhulp en individueel ondernemerschap. In 1983 werd de Grameen Bank opgericht en die vond, vooral op basis van verklaringen van Yunus over het grote succes, navolgers in heel Bangladesh en in andere landen.

Internationale beleidsmakers stonden wel achter het idee, maar hadden toch hun bedenkingen bij het financieringsmodel. De instellingen voor microkrediet waren immers afhankelijk van een constante instroom van gesubsidieerd kapitaal, geleverd door internationale financiële instellingen of donoren. Daarom werd nagedacht over het vervangen van het subsidieafhankelijke Grameen-model door een model dat gebaseerd is op privé-initiatief en het maken van winst.

Euforie over het nieuwe model

In het begin van de jaren 1990 werd dat nieuwe model (gekend als de financial systems approach) voorgesteld als beste praktijk in microkredietland en rond 2000 kende het zijn hoogtepunt. Zelfs de iconische Grameen Bank schakelde over op het nieuwe model en werd vanaf 2002 Grameen II. De Verenigde Naties riepen 2005 uit tot het Internationaal Jaar van het Microkrediet en in 2006 ontving Yunus de Nobelprijs

voor de Vrede. De lijst van landen waar het microkrediet op grote schaal ingang vond, werd alsmaar langer: niet enkel Bangladesh, maar ook Bolivia, Bosnië, Mongolië, Cambodja, Nicaragua, Peru en Sri Lanka. Maar al vlug werd duidelijk dat het zorgvuldig geconstrueerde gebouw van het microkrediet zijn zwakheden kende.

Brutaal ontwaken

De eerste barst kwam er met de openbare verkoop van aandelen (Initial Public Offering) van het Mexicaanse Compartamos (Laten we delen – E.V.). De operatie maakte duidelijk dat het management vooral geïnspireerd was door het model van zelfverrijking van Wall Street en zijn financiële resultaten te danken had aan de superhoge interesten (tot 195%) die de ontleners, vooral arme vrouwen, betaalden. Gelukkig kwam er een storm van zware kritiek op het initiatief, al gauw gevolgd door een bredere kritiek op microkrediet als model voor economische ontwikkeling. Er werden studies gepubliceerd waaruit de zeer beperkte impact van microkrediet bleek en de bevindingen van eerdere positieve evaluaties (o.a. van de Wereldbank) werden op losse schroeven gezet.

De kritiek kreeg nog meer kracht door enkele gigantische mislukkingen die deden denken aan de subprime crisis op de Amerikaanse huizenmarkt. De eerste meltdown deed zich voor in Bolivia in 1999-2000, maar werd toen nog afgedaan als een geïsoleerd incident, veroorzaakt door de komst van een grote Chileense microkredietinstelling in Bolivia. Maar de mislukking in Bolivia werd in 2008 gevolgd door nog destructievere mislukkingen in Marokko, Nicaragua en Pakistan. Die meltdowns waren gekenmerkt door een groot aantal cliënten met een te zware schuldenlast, een snel groeiend aantal wanbetalingen, het terugtrekken van cliënten en grote verliezen en soms het volledig verdwijnen van de microkredietinstellingen. De zwaarste klap kwam er in 2010 in de Indiase deelstaat Andhra Pradesh. Daar bleken de armen nieuwe leningen op te nemen om bestaande leningen terug te betalen. De instellingen werden daardoor een soort Ponzi-systemen (genoemd naar Charles Ponzi en beschreven door de Amerikaanse econoom Hyman Minsky, speculatieve operaties waarbij de initiatiefnemer geld ophaalt met de belofte van hoge interesten maar steeds nieuwe investeerders moet vinden om de interestbeloften waar te maken, tot het stelsel ineens stort – red). Soortgelijke mislukkingen werden genoteerd in Azerbeidzjan, Kirgizië, Libanon, Mexico en Peru.

Fatale klap

In 2011 kreeg de sector van de microfinanciering een fatale klap met een impactstudie gefinancierd door de Engelse regering. Daaruit bleek dat de positieve resultaten van eerdere impactstudies zwaar scheefgetrokken waren of dat die studies slecht opgezet waren. De conclusie was dat het enthousiasme voor microkrediet

gebaseerd was op drijfzand en verder dat de keuze voor microkrediet niet zozeer berustte op de economische voordelen ervan (ontwikkeling en armoedebestrijding), maar eerder op politieke overwegingen. Verder onderzoek door politieke wetenschappers zou volgens de studie duidelijk moeten maken waarom het ongepaste enthousiasme over microkrediet zo wijdverspreid was geworden. Een belangrijk effect van deze stroom van slecht nieuws was dat de microkredietsector zich niet langer voorstond op zijn efficiëntie inzake armoedebestrijding, maar nu ging spreken over ‘financiële inclusie’ of het toegang verzekeren tot de kredietmarkt.

Wij kunnen ons vinden in de resultaten van deze kritische studies, maar onze kritiek is toch vooral gebaseerd op de conclusies die we kunnen trekken uit een zorgvuldig onderzoek van de historiek van succesvolle voorbeelden van economische ontwikkeling: eerst Europa en de VS in de negentiende eeuw, later Japan en vanaf de jaren 1970 Zuid-Korea, Maleisië, Taiwan en China en recenter nog Vietnam. In al die landen vinden we bewijzen voor het succes van een nationaal economisch ontwikkelingsmodel dat vrijwel het absolute tegendeel is van het marktgeleide model van microkrediet. In al die landen bestonden er naast een ontwikkelingsgerichte staat (developmental state) ook ontwikkelingsgerichte lokale overheden. Er zijn misschien oppervlakkige gelijkenissen tussen het optreden van deze overheden en het model van microkrediet, maar in werkelijkheid ligt er een wereld van verschil tussen de twee modellen.

MICROKREDIET MAAKT DE SITUATIE MEESTAL OF ALTIJD NOG ERGER

Microfinanciering miskent de cruciale rol van schaalvoordelen

Microkrediet brengt per definitie micro-ondernemingen voort, agrarische of industriële bedrijfjes die onder een minimale drempel van efficiëntie blijven. Nochtans wordt algemeen erkend dat zo’n minimumdrempel bestaat en dat bedrijven die onder die drempel blijven, het zeer moeilijk hebben om te overleven in een concurrentiële omgeving. Voorstanders van microkrediet miskennen dus de cruciale rol van een minimale schaalgrootte voor efficiëntie (omdat de kosten per eenheid product dalen als het aantal producten stijgt – red.). Zij willen een lokaal ingeplant systeem van microkredietinstellingen opzetten en zoveel mogelijk micro-ondernemingen tot stand brengen. Zij zien daarin de ideale basis voor een duurzame ontwikkeling. Het is het aantal bedrijfjes dat telt, niet de bedrijfsgrootte (schaal). Maar houdt die redenering stand?

Afrika heeft meer micro-ondernemers per inwoner (of per duizend inwoners) dan welk ander continent ook. In Kenia vertegenwoordigt de informele economie 72% van de totale economie, in Zambia ongeveer 58% en zelfs in het meer geïndustrialiseerde

Zuid-Afrika staat de informele economie voor meer dan 70% van de secundaire en tertiaire sector (zonder de landbouw mee te rekenen, dus). Afrika blijft gevangen in de armoedeval omdat het een veelvoud van kleine en niet-efficiënte bedrijven telt. Er zijn geen bewijzen voor de veronderstelling dat het vermijden van schaalvoordelen een basis voor duurzame ontwikkeling vormt.

In India is de situatie gelijkaardig. Het land kent een hoge economische groei maar blijft kampen met zware armoede. Een van de moeilijkste ontwikkelingsproblemen is het vullen van de leegte tussen de internationaal bekende computer- en industriële bedrijven en de honderden miljoenen microbedrijven uit de overlevingseconomie. India heeft gefaald in het ontwikkelen van innovatieve en groeigerichte kleine en middelgrote ondernemingen. Die ondernemingen zouden de miljoenen koortsachtig gezochte banen kunnen leveren en optreden als onderaannemers voor de grote ondernemingen. Intussen heeft de sector van het microkrediet zich snel ontwikkeld, vooral in Andhra Pradesh, en voornamelijk via instellingen die geen traditionele banken zijn. Maar die groei van de microkredietverlening gebeurde door het afleiden van fondsen van de klassieke kmo's en is dus ten koste gegaan van de kredietverlening aan die categorie van bedrijven. Die substitutie is een belangrijk kenmerk van de banksector in India vandaag en valt deels te verklaren door de steun van de Indiase regering aan microkrediet. Banken zijn namelijk bij wet verplicht een zeker percentage van hun kredieten voor te behouden voor microkredietverlening.

Die voorkeur voor microkrediet en het uitblijven van kredieten aan traditionele kmo's heeft de productiviteit van de Indiase economie op dramatische wijze ondermijnd. Het verstrekken van kredieten aan kmo's is een risicovolle en weinig winstgevende activiteit voor de banken, zeker in vergelijking met kredietverlening aan grote Indiase of buitenlandse ondernemingen of het verlenen van microkredieten dat tot voor kort een hoog rendement opleverde. Samengevat: de grootte van de gemiddelde Indiase onderneming bedraagt slechts 10% van de grootte van vergelijkbare ondernemingen in andere opkomende economieën en de voorkeur voor microkrediet en microbedrijven zal dat probleem nog verscherpen.

In Bangladesh is de situatie zo mogelijk nog erger. Tot 25% van de bevolking heeft geld geleend bij een microkredietinstelling. Maar ook in Bangladesh heeft dat een prijs: kmo's vinden geen krediet en ontwikkelen zich niet verder of verdwijnen. Dit wordt bevestigd in een studie van het Britse departement voor internationale samenwerking DFID. De microkredietinstellingen zijn permanent op zoek naar potentiële nieuwe ontleners om het hoofd boven water te kunnen houden; arme mensen worden aangezet om krediet op te nemen, soms meer dan zij kunnen terugbetalen. En tegelijk vinden de traditionele kmo's geen krediet. De regering schijnt weinig te ondernemen om verandering te brengen in die toestand en het feit dat de vier grote microkredietinstellingen (Grameen Bank, ASA, BRAC en Proshika) machtige politieke en economische instellingen zijn geworden, is zeker niet bevorderlijk. De vier verwerpen elke suggestie om zich meer te richten op minder winstgevende activiteiten als kredietverlening aan kmo's of woningbouw. De machtige microkredietsector is dus, zoals in India, een rem geworden op de ontwikkeling van bedrijven die een minimale schaalgrootte bereiken.

Dezelfde negatieve dynamiek werd ook in Latijns-Amerika vastgesteld als een groot probleem. Uit studies bleek dat er meer geld was voor weinig efficiënte projecten in de informele economie dan voor investeringen in de formele economie. Volgens de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank geldt deze vaststelling ook voor andere landen. De Peruaanse econoom Hernando De Soto waarschuwde in 1989 al dat de proliferatie van microbedrijfjes geen mirakeloplossing is, maar eerder aan de basis ligt van de malaise in Latijns-Amerika: “de overweldigende aanwezigheid van microbedrijfjes en zelfstandigen is een teken van mislukking, niet van succes”.

Microbedrijven maken geen evenwichtige plattelandsontwikkeling mogelijk

Een even gevaarlijk en ‘debiliserend’ effect van microkrediet doet zich voor in de landbouw tegen een achtergrond van voedseltekorten en stijgende voedselprijzen die in veel ontwikkelingslanden opnieuw het spook van voedselonzekerheid oproepen. Het model van microkrediet heeft gemakkelijk ingang gevonden in de overlevingslandbouw. Maar die vorm van landbouw vormt niet de oplossing voor landen die een duurzame groei van productieve arbeidsplaatsen in de landbouw en lokale voedselzekerheid willen bereiken. Bovendien heeft de proliferatie van microbedrijven in de landbouw nog andere ongewenste politieke gevolgen: een verminderde empowerment van vrouwen, omdat de microboerderijtjes enkel kunnen overleven dankzij een toename van wat met een eufemisme ‘niet-contractuele arbeid’ wordt genoemd, in klare taal: onbetaald werk door vrouwen.

Natuurlijk zijn ook grootschalige landbouwbedrijven en plantages niet altijd goed voor de armen. Dergelijke bedrijven stellen weinig mensen te werk voor een fatsoenlijk loon, ze kunnen lokaal grote ecologische schade aanrichten en de winsten gaan naar een kleine elite, die vaak niet eens in het land woont. Om een efficiënte, duurzame en billijke agrarische ontwikkeling te bereiken, is het beter kleine familiale bedrijven (maar geen microbedrijven) te steunen. Die bedrijven hebben het potentieel om werkgelegenheid te scheppen en zijn groot genoeg om een goed gebruik te maken van irrigatietechnieken en de productiviteit in de landbouw te verhogen zonder de ecologie dramatisch te verstoren.

Een frappant voorbeeld van de structurele schade die microkredieten toebrengen aan de landbouw, vinden we in de Indiase deelstaat Andhra Pradesh. De zware schuldenlast van heel wat cliënten van de microkredietinstellingen heeft er een menselijke en economische ramp veroorzaakt. In 2004 bevestigde een rapport in opdracht van de regering van Andhra Pradesh de hierboven beschreven vaststellingen: een zware schuldenlast bedreigt talrijke boerengezinnen en de kredietverlening aan formele landbouwbedrijven droogt op. Er werd echter geen actie ondernomen en de microkredietzeepbel bleef verder groeien, tot de Krishna Crisis in 2006 (Krishna is het district waar het probleem van de ondraaglijke schuldsituaties voor het eerst duidelijk

werd). Het basisprobleem was ook hier dat de minst efficiënte boeren (met in het algemeen minder dan twee hectaren grond) te gemakkelijk een microkrediet kregen en dat krediet niet rendabel konden gebruiken. De kleine verhoging van de productie en de productiviteit volstond niet om de hoge interesten te betalen. Wanhopige boeren werden overtuigd nieuwe microkredieten af te sluiten tegen nog hogere rentevoeten. Op die manier werden enkele honderdduizenden boeren meegesleept in een neerwaartse spiraal van afhankelijkheid en groeiende schuldenlast. Iets minder dan 82% van alle boeren had halverwege de jaren 2000 schulden af te betalen, het hoogste percentage van heel India.

De landbouwproductie daalde, omdat heel wat boeren hun activiteiten stopzetten en tragisch genoeg vielen er ook heel wat zelfmoorden te betreuren. Door het wegvallen van al die boeren en omdat bedrijven die wel commercieel leefbaar waren, geen kredieten konden afsluiten, daalde de landbouwproductie in Andhra Pradesh met 20%. Als gevolg daarvan gingen de microkredietinstellingen nieuwe klanten zoeken in de stedelijke gebieden.

We staan hier voor wat een criticus de ‘paradox van het microkrediet’ heeft genoemd: de armste mensen kunnen met een microkrediet weinig productiefs beginnen en bedrijven die wel productief kunnen zijn, hebben geen microkrediet nodig – zij hebben grotere kredieten aan andere voorwaarden (langere termijnen) nodig. De opkomst van het microkrediet heeft geweldige nadelen (opportuïteitskosten, in het jargon van de economen – red.) met zich mee gebracht en maar weinig reële en duurzame vooruitgang.

Microkrediet houdt geen rekening met de fallacy of composition

(Economen spreken over een fallacy of composition bij de volgende redeneerfout: iets is goed voor het geheel omdat het goed is voor een deel van het geheel. Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde spaarparadox. Voor een persoon is het verstandig te sparen; hij of zij legt een reserve aan en zal in de toekomst een hoger inkomen hebben om uit te geven. Maar als iedereen gaat sparen, dalen de vraag en daarna ook de productie en de investeringen en de werkgelegenheid en komen we terecht in een crisis of een periode van lage economische groei, zoals vandaag. Op termijn zal hierdoor het inkomen van iedereen lager zijn. In de wereld van het microkrediet bestaat er een gelijkaardig probleem – red.).

Het is onjuist dat er geen beperkingen zijn op de vraag in een economie in ontwikkeling en dat een lokale economie dus onbeperkt mankracht kan inschakelen en de productie verhogen. Microbedrijven die werken met microkredieten doen de totale vraag naar producten niet voldoende toenemen en leiden dus vooral tot een herverdeling van de activiteit en de inkomens.

De realiteit in bijna alle ontwikkelingslanden is dat lokale economieën oververzadigd zijn met simpele informele microbedrijven, omdat er onvoldoende formele werkgelegenheid is. Maar de vooruitzichten en afzetmogelijkheden van die microbedrijven worden vrijwel volledig bepaald door de lokale vraag. Met de opkomst van het microkrediet werd het aantal microbedrijven artificieel verhoogd (voor de econoom: de aanbodzijde van de economie – red.) zonder compenserende maatregelen aan de kant van de afzet of de vraag. Een groter aantal (micro)bedrijven moest de afzetmogelijkheden onder elkaar verdelen. Dat leidde onvermijdelijk tot hyperconcurrentie op lokaal niveau, een dalende omzet en dalende prijzen in de microbedrijven en het verdwijnen van bedrijven en een daling van de inkomens. Deze trends waren vanaf de jaren 1980 ook in Mexico vast te stellen. Als gevolg van het vrijhandelsverdrag met de VS en Canada (NAFTA, 1994) werd een aantal bedrijven in de formele economie gesloten. Het gevolg was een snelle toename van het aantal informele bedrijven met de hierboven opgesomde resultaten en massale protesten, o.a. van de talrijke straatverkopers.

We kunnen dus zeggen dat de groei van het aantal met microkrediet gefinancierde bedrijfjes de armoede herverdeelt, maar niet vermindert. We moeten ook stilstaan bij de gevolgen van een mislukking van een microbedrijf. Die stort de ongelukkige personen in nog diepere en meestal onomkeerbare armoede omdat niet alleen het sociale netwerk en de reputatie, maar ook het laatste spaargeld van de familie en van vrienden die de kredieten hebben gewaarborgd, verloren gaan, naast andere bezittingen als gronden, voertuigen en machines. Het is dus begrijpelijk dat de Internationale Arbeidsorganisatie in 2009 waarschuwde voor het verder aanmoedigen van microbedrijven “omdat het de inkomens in de informele economie nog verder naar beneden zou drijven”.

Microkrediet veroorzaakt mee de de-industrialisering en infantilisering van de lokale economie

Nieuwe, creatieve bedrijven en instellingen zijn de motor van economische ontwikkeling. Ontwikkelingslanden moeten dus belangrijke technologieën beheersen, vernieuwingen in nationale bedrijven bevorderen en proactieve en ontwikkelingsgerichte instellingen opbouwen. Maar gezien de hoge interestvoeten en korte terugbetalingstermijnen voor microkredieten kunnen meestal enkel eenvoudige microbedrijven die leninglast dragen. We spreken hier over kleine handeltjes of straatrestaurants, omdat die snel wat toegevoegde waarde kunnen produceren en cash genereren om interesten en kapitaal terug te betalen. Iets grotere bedrijven met groeimogelijkheden zijn van groot belang voor de lokale ontwikkeling, maar die hebben een langere aanloopperiode nodig en zullen dus niet of heel moeilijk hoge interesten kunnen betalen. In de mate dat de schaarse financiële middelen (het spaargeld) in een land meer gaan naar de eenvoudigste bedrijfjes die geen technologie en geen kapitaal nodig hebben, worden meer gesofisticeerde en innovatieve projecten en de ontwikkeling op lange termijn gehypothekeerd.

We keren nog eens terug naar het voorbeeld van Zwart-Afrika. Door de snelle ontwikkeling van de microfinanciering, wordt het spaargeld geïnvesteerd in rendabele handelsactiviteiten en overlevingslandbouw. Er is geen geld of belangstelling voor de missing link, moderne kleine en middelgrote ondernemingen tussen tientallen miljoenen kleine handelaars en enkele tientallen grote bedrijven, meestal in de grondstoffensector. Zo gaan kansen verloren: in Nigeria is het microkrediet niet gericht op ondernemingen die kunnen optreden als onderaannemers of dienstenleveranciers van de oliebedrijven. Afrika zal geen groei realiseren vanuit de talloze microbedrijven in de handel die werken volgens het principe van 'goedkoop kopen, duur verkopen'. Er moet lichte industrie komen, in de voedselverwerking en in andere sectoren, bedrijven met het potentieel om hun plaats te vinden in een competitieve omgeving en hun productiviteit te verhogen.

MICROKREDIET LEGT GEEN VERBAND MET DE REST VAN DE ECONOMIE

Een succesvolle economische ontwikkeling en de groei van sterke bedrijven berust op het ontstaan van een netwerk van onderlinge relaties. Binnen een lokale economie zijn horizontale (clusters en netwerken) en verticale (toelevering) banden essentieel voor de industriële ontwikkeling. Maar het microkrediet ondermijnt die potentieel interessante dynamiek. De nieuwe bedrijfjes hebben geen interesse in of noodzaak aan samenwerkingsverbanden met anderen. De nadelen zijn duidelijk: grote ondernemingen vinden geen lokale toeleveranciers en gaan invoeren, nieuwe investeringen blijven uit.

Microkrediet leidt tot een overaanbod van kleine kredieten in subprime stijl

Hyman Minsky (zie hoger) voorspelde in de jaren 1990 dat het neoliberale beleid in de financiële sectoren bijzonder destructieve gevolgen zou hebben. Zijn inzichten kunnen ook in de microkredietsector toegepast worden. Twee factoren zijn van belang.

Ten eerste: zoals in andere sectoren is de constante aangroei van de omzet (het aantal toegekende leningen) de voornaamste verantwoording voor de hoge lonen, bonussen en andere voordelen die in toenemende mate de norm zijn in de wereld van het microkrediet. Alles wat telt, is dat de cliënten in staat zijn het groeiend volume aan beschikbare leningen op te nemen, zelfs om bestaande leningen terug te betalen (zoals in Andhra Pradesh in India).

Ten tweede: hoe groter de instelling wordt, hoe groter de kans dat het topmanagement voordeel kan halen uit de verwachte overstap naar een op de beurs

genoteerde onderneming. Managers gaan daartoe geleidelijk aan meer aandelen van hun instelling kopen, dikwijls met interestvrije leningen van hun eigen microkredietinstelling. Die aandelen worden dan ingebracht op het ogenblik dat de instelling publiek genoteerd wordt. In de twee meest bekende voorbeelden tot nu toe, Compartamos in Mexico en SKS in India, hebben topmanagers tientallen miljoenen dollars verdiend. Op die manier bereidt het microkredietmodel zijn eigen ondergang voor. Microkrediet gaat nu vooral over het maken van geld voor de eigenaars van het kapitaal, niet zozeer over het verlichten van de armoede van de personen die leningen opnemen. In tegenstelling tot andere activiteiten zoals de verkoop van meubelen of kleding is het in de microkredietsector niet moeilijk om de armen ervan te overtuigen dat er geen bovengrens is op het krediet dat ze kunnen opnemen. Op die manier worden zowel de aanbieders als de ontvangers van microkredieten automatisch gestimuleerd tot een overmatig aanbod en een overmatige vraag, de noodzakelijke brandstof voor het ontstaan van een speculatieve microkredietbel.

Microkrediet miskent het cruciale belang van solidariteit en lokaal eigenaarschap en controle

Solidariteit, vertrouwen, vrijwillige inzet, gelijkheid en samenwerking beïnvloeden in hoge mate de leefbaarheid van een gemeenschap. Maar die essentiële voorwaarden worden ondermijnd wanneer armoedebestrijding en ontwikkeling opgezet worden als commerciële activiteiten. En dat is precies wat het huidige microkredietmodel doet. De vermenigvuldiging van kleine microbedrijven leidt tot een hyperconcurrentie op lokaal niveau en vernietigt in veel ontwikkelingslanden de gemeenschapszin en de solidariteit. “Het oneindige aanbod van arbeid in de informele economie leidt ertoe dat de micro-ondernemers moeten werken in een hypercompetitieve sfeer van oorlog van allen tegen allen; conflicten leiden gewoonlijk tot etnisch-religieus of raciaal geweld; zonder afdwingbare arbeidsrechten is de informele economie een arena voor omkoping, tribale loyauteit en etnische uitsluiting.” In tegenstelling tot wat de verdedigers van microkrediet beweren, moeten wij concluderen dat het informele microbedrijf niet het potentieel heeft om verandering tot stand te brengen en solidariteit op te bouwen.

MICROKREDIET ALS VEHIKEL OM HET NEOLIBERALISME TE BEVORDEREN

Microkrediet is niet ideologievrij of enkel gericht op het helpen van de armen. In de moderne gecommmercialiseerde versie past microfinanciering perfect in de kerndoctrine van het neoliberalisme: alle economische activiteit moet worden bepaald door particulier, individueel initiatief en alle planning of sturing van het marktmechanisme moet vermeden worden. Microkredietinstellingen moeten zich op de markt bewijzen.

Zou het kunnen dat de brede steun voor het microkredietmodel verbonden is met de politieke economie van het neoliberalisme?

Microkrediet als model van armoedebestrijding dat aanvaardbaar is voor het neoliberale establishment

De grote vrees van neoliberalen is dat de armen zullen kiezen voor het democratisch proces en collectieve druk om hun levensomstandigheden te verbeteren. Een progressieve agenda omvat constructieve overheidsinterventies, uitgaven voor sociale bescherming, goed werkende overheidsdiensten en een herverdeling van inkomens en vermogen (met inbegrip van landhervorming). De informele economie, en microkrediet in het bijzonder, geeft neoliberalen de hoop dat die meer radicale alternatieven ontmoedigd worden.

Microkrediet legitimeert niet alleen het privé-ondernemerschap maar ook de ongelijke inkomensverdeling die daar onvermijdelijk uit voortvloeit. Succes als ondernemer in Dhaka of Quito, net als in New-York of Parijs, veronderstelt dat iedereen werkt volgens dezelfde regels en processen; enkel de beloning is verschillend. En omdat de beloning verondersteld wordt enkel afhankelijk te zijn van individueel talent en inspanningen, hoeft er geen discussie te zijn over het ongelijke eindresultaat. Microkrediet is dus voor neoliberalen een aanvaardbaar model om door te gaan als armoedebestrijders, zonder de status-quo in het gedrang te brengen. En zij die geen microbedrijfje willen starten of er geen succes van kunnen maken, zijn zelf verantwoordelijk voor hun armoede.

Microkrediet om het concept van essentiële dienstverlening door de overheid te ondermijnen

Microkrediet is bewust aangebracht als substituut voor overheidsuitgaven voor sociale bijstand (en voor ontwikkelingshulp). Als het mogelijk is om de armen te overtuigen dat zij zelf greep hebben op hun lot, kan de overheid zich gemakkelijker van haar verantwoordelijkheid tegenover die armen ontdoen. De bestaande systemen van openbare sociale bijstand kunnen worden ontmanteld en vervangen door lokale particuliere dienstverlening. Dat is een doelstelling van neoliberale beleidsmakers overal in de wereld. De Structurele Aanpassingsprogramma's waren gericht op de afbraak van de openbare dienstverlening. Het was dan ook niet verwonderlijk dat de armen zich hiertegen teweer stelden en daarbij kwam microkrediet goed van pas. Met microfinanciering is het immers mogelijk om de kosten van toegang tot die privédienstverlening over een langere periode te spreiden en zo vermindert de weerstand tegen een privatisering van die diensten. Er zijn studies die aangeven hoe microkredietprogramma's met succes zijn gebruikt om de overgang naar particuliere

systemen van watervoorziening minder conflictueus te laten verlopen. De hoop ontstaat dat de armen geleidelijk aan zullen aanvaarden dat zij moeten betalen voor de dienstverlening. In India zijn er voorbeelden van politici die de organisatie en financiering van beter basisonderwijs en basisgezondheidszorg door de overheid afwijzen met het argument dat de armen nu een beroep kunnen doen op microkrediet.

Microkrediet als motor voor liberalisering en commercialisering van de financiële sector

Microkredietinstellingen die financieel zelfvoorzienend worden, bewijzen dat het mogelijk is om efficiënte kredietinstellingen te laten werken zonder overheidssubsidies. Als een financiële instelling die de armen bedient, financieel zelfstandig kan worden en kan werken volgens marktprincipes, dan kunnen alle instellingen dat, zo luidde de redenering. Daarom ondersteunden grote particuliere financiële instellingen als CitiGroup het systeem van microkrediet. Zeker tot de financiële crash van 2008 werd gehoopt dat het succes van financieel rendabele microkredietinstellingen een bijkomend argument zou leveren voor de liberalisering van het financiële systeem in zijn geheel. Maar de financiering van microkredietinstellingen aan marktvoorwaarden heeft die instellingen steeds verder verwijderd van de organisaties en de filosofie van de ngo-sector.

Microkrediet als belangrijke veiligheidsklep voor het globaliseringsproject

Microkrediet vervult de functie van 'schadebeperking' (containment) in het neoliberale globaliseringsproject. De globalisering leidt tot een groeiende concentratie van vermogen en macht in de handen van een klein aantal landen, regio's en elites; de keerzijde is een groeiend aantal werkloze, machteloze en in onzekerheid levende mensen. Die verliezers kunnen de globalisering afwijzen. Symptomatisch voor die afwijzing is groeiende sociale onrust, toenemend sociaal en georganiseerd geweld en druggebruik, groeiende criminaliteit en illegale economische activiteiten, meer steun voor pseudoreligies en sekten en het verdwijnen van het sociale kapitaal. Microkrediet levert voor dat alles een belangrijke veiligheidsklep. De meest actieve en geëngageerde armen kunnen daarin een (niet altijd realistische) oplossing vinden voor hun persoonlijke problemen, in plaats van zich te verzetten of zich in te zetten voor realistische alternatieven voor het neoliberalisme en de globalisering.

CONCLUSIE

Wij hebben een aantal fundamentele bedenkingen bij het huidige model van microkrediet. Het heeft beperkte voordelen op korte termijn voor een aantal winnaars, zoals in het casino enkele spelers een lucky day kunnen hebben. Maar als ontwikkelingsmodel vertoont microkrediet fundamentele zwakheden. Het kan in beleidskringen nog op zoveel steun rekenen, omdat het huidige model goed past in het neoliberale globaliseringsproject. Maar er zijn veel betere alternatieven zoals financiële coöperaties, kredietverenigingen, woningbouwverenigingen en lokale en nationale ontwikkelingsbanken.

Reeds verschenen MO* papers

2013

- september 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingsopbrengsten?
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? (Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi)
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? (François Hautart)
- feb 2013: Kan rijst West-Afrika voeden? (Saartje Boutsen en Jan Aertsen)
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? (Dimitri Van den Meerssche)

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongerprobleem? (Hielke Van Doorslaer)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (UNDP)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (Sanoussi Bilal)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (PHOS)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (Mieke Berghmans en Nadia Nsayi)
- mar 2012: Wat na Busan? (Bert Jacobs)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (Alex Duncan en Gareth Williams)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (Guy Standing)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo)
- nov 2011: Is India goed bezig? (Jean Drèze en Amartya Sen)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (Gijs Justaert en Bart Verstraeten)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (Marcus Leroy)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (Hania Zlotnik and Fred Pearce)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een *game changer*? (Brigitte Herremans)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (Saartje Boutsen)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (Ronald C. Schoenmaeckers)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (Richard Wilkinson en Kate Pickett)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (Nemat Shafik)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (Rachel Perks en Koen Vlassenroot)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (Tom De Bruyn & Ignace Pollet)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (Elias Verbanck)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (John Vandaele & Marc Vandepitte)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (Emiel Vervliet)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (Irene Khan and Steven Vanackere)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (Emiel Vervliet)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (Korneel De Rynck)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afgaanse water (Benjamin Sturtewagen)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (Marc Vandepitte)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (Harald Welzer en Jamie Shea)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (Jonathan Safran Foer en Louise Fresco)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (Kristof Clerix)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (Jean Reynaert en Patrick Develtere)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (Ahmed Rashid en Jef Lambrecht)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (Samia Suys)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (Dambisa Moyo en Kumi Naidoo)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (Emiel Vervliet)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (Shirin Ebadi)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (Ruddy Doom en Simone Korkus)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (Emiel Vervliet)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (Saar Van Hauwermeiren)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (Emiel Vervliet)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (Catapa)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (Kristof Decoster)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (Raf Custers)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (Jan Aertsen en Dirk Barrez)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (Forum for African Investigative Reporters - Vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (Bert Ingelaere)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (Saartje Boutsen)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (Emiel Vervliet)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (Marc Maes)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (IPCC, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Viva el populismo? (Emiel Vervliet en Alma De Walsche)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (Ludo De Brabander & Brigitte Herremans)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (Olivier Roy)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (Sara Frederix en John Vandaele)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (Saartje Boutsen en Jan Vannoppen)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (Jonathan Holslag)

Al deze MO*papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers